

PS VAN EEN REDACTEUR

Het eten van rauwkost als remedie tegen recidive^{*}

Jaap van Vliet

De reclassering werd recent geconfronteerd met Kamerstuk 32 319, nr. 5, vergaderjaar 2010-2011. Het betreft een 'Wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met wijzigingen van de regeling van de voorwaardelijke veroordeling en de regeling van de voorwaardelijke invrijheidstelling'. Het gaat hier onder meer om aanpassing van artikel 14g en 14h Wetboek van Strafrecht (Sr) en van de voorwaardelijke invrijheidstelling, waarvoor enkele onderdelen van artikel 15 Sr opnieuw worden vastgesteld. Uit de voorgestelde wijzigingen blijkt dat – als ze worden ingevoerd – er een grote mate van 'strengheid' zal worden doorgevoerd bij de uitvoering van voorwaardelijke straffen en de voorwaardelijke invrijheidstelling. In verschillende gevallen zal het Openbaar Ministerie (OM), zonder dat er ruimte is voor overwegingen ten aanzien van de persoonlijke omstandigheden van de onder toezicht gestelde, de (verdere) tenuitvoerlegging van de onvoorwaardelijke straf *moeten* vorderen. In de toelichting op de voorgenomen wijziging wordt onder meer gesteld:

'De nieuwe bepalingen die aan artikel 14h worden toegevoegd leggen vast dat het openbaar ministerie in geval van het niet naleven van de voorwaarden door de veroordeelde als uitgangspunt steeds een vordering bij de rechter indient. Het openbaar ministerie dient alleen dan geen vordering in als de veroordeelde buiten zijn schuld de voorwaarden niet heeft kunnen naleven. (...) Voorts wordt vastgesteld dat waar het gaat om het niet naleven van voorwaarden die het karakter van een resultaatverplichting hebben, altijd een vordering tot tenuitvoerlegging van de voorwaardelijk opgelegde gevangenisstraf wordt ingediend.'¹

Het gaat hier onder meer om het vergoeden van de schade, een contactverbod, een locatieverbod, maar ook om een meldplicht (bij bijvoorbeeld de reclassering), een alcohol- en drugsverbod en het deelnemen aan een gedragsinterventie. Over de invoering van deze maatregelen vindt binnen de reclassering nog maar nauwelijks fundamentele discussie plaats. De vraag is hoe het zover heeft kunnen

* Dr. Jaap A. van Vliet is beleidsadviseur bij Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering, senior onderzoeker bij het Lectoraat 'Werken in Justitieel Kader' bij de Hogeschool Utrecht en redactielid van PROCES.

1 *Kamerstukken II 2010/11, 32 319, nr. 5, p. 3.*

Jaap van Vliet

komen, waarom fundamentele en principiële discussies binnen de reclassering en vanuit de reclassering met overheid en samenleving uit de weg worden gegaan.

Er zijn, merkte ik de afgelopen maanden in discussies in LinkedIn-groepen (ja, daar worden zij soms wel gevoerd), verschillende mensen die menen dat niet wetenschappelijke inzichten, maar de politiek moet bepalen wat er moet gebeuren. En als de politiek hard optreden het beste vindt, moet dat ook maar gebeuren. Ik moet het daar helaas mee eens zijn, maar dan moeten we naar mijn mening wel stoppen met de illusie te verspreiden dat wij werken aan het verminderen van delictgedrag en in het bijzonder het terugdringen van recidive. Ik zal het uitleggen.

Het ministerie van Justitie heeft zich jaren geleden verplicht aan het terugdringen van recidive op basis van de wetenschappelijke uitgangspunten van *What Works?* met 10% in 2010(!). *What Works?* is een wetenschappelijke stroming die vooral in Angelsaksische landen tot bloei kwam in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw en waarvan begin deze eeuw door ambtenaren van het ministerie van Justitie kennis werd genomen. Met name de Canadese onderzoekers Andrews en Bonta hebben in deze beweging een stimulerende rol gespeeld met de publicatie in 1994 van hun boek *The psychology of criminal conduct*, dat inmiddels al aan de vijfde herziene en verbeterde druk toe is.² In hun boek zoeken zij, kort gezegd, naar empirische gegevens ten aanzien van individuele kenmerken en verschillen in crimineel gedrag en activiteit. Op basis van meta-analyses trachtten zij en andere gedragswetenschappers onder meer inzicht te krijgen in de vraag welke gedragsinterventies wetenschappelijk bewezen effectief zouden zijn bij het terugdringen van recidive. Volgens hen helpt straffen alleen niet om recidive te voorkomen, maar is recidivevermindering mogelijk wanneer in combinatie met straffen en toezicht gebruik wordt gemaakt van wetenschappelijk aantoonbare (gedrags)interventies. Op basis daarvan werden uitgangspunten geformuleerd over hoe te handelen om recidive effectief terug te dringen. Ik ga dit hier niet verder uiteenzetten; er is natuurlijk ook kritiek op deze uitgangspunten en er zijn ook allerhande beleids- en uitvoeringsproblemen. Maar waar het mij om gaat is dat vanuit dit oogpunt het uitvoeringsbeleid voor gevangeniswezen, tbs en reclassering de afgelopen jaren richting is gegeven.

Wetenschappelijke inzichten zijn, zeker op dit terrein, geen zekerheden; het gaat erom te werken vanuit de beste wetenschappelijke inzichten die we op dit moment hebben en daarnaast te werken aan verder onderzoek en verbetering van werkwijzen. *Evidence based of*, liever, *research based*.

Wat mij dan verbaast is dat, zodra er een incident plaatsvindt, deze ‘wetenschappelijke weg’ wordt verlaten en aan de roep vanuit media en politiek wordt beantwoord door strenge maatregelen aan te kondigen en/of te treffen zonder deze zelfs maar te toetsen aan het eigen beleid.

En als er van één ding duidelijk is dat het *niet* werkt bij het terugdringen van recidive, dan is het straffen alleen; het werkt zelfs contraproductief. Hard en streng is voor de Bühne. De maatregelen uit het regeerakkoord, en verwoord door de

2 D.A. Andrews & J. Bonta, *The psychology of criminal conduct*, New Providence: LexisNexis/Anderson 2010.

minister en staatssecretaris, zullen leiden tot meer uitsluiting van mensen, langere straffen, meer onveiligheid en recidive en daaraan gekoppeld uiteraard hogere kosten voor de samenleving.

Het was in dat licht al opmerkelijk dat de PvdA-staatssecretaris Albayrak in 2009 de 'Fokkensregeling' in de tbs afschafte op basis van een enkel incident.³ Vervolgens wil nu de huidige staatssecretaris Teeven (op basis van het regeerakkoord) dat tbs-gestelden die zich een keer meer dan 24 uur onttrekken aan het toezicht van de kliniek, niet tijdig van verlof terugkomen en dergelijke, een jaar lang geen verlof meer geven. Vreemd. Het gaat maar om enkele gevallen per jaar. Ineffectief en duur. Maar wel 'stevig'.⁴

Maar nu weer terug naar de voorgestelde wijziging van de regeling van de voorwaardelijke veroordeling en de regeling van de voorwaardelijke invrijheidstelling. Uit de toelichting op de wijzigingen blijkt dat de bijzondere voorwaarde, verbonden aan een voorwaardelijke straf of invrijheidstelling, steeds meer het karakter krijgt van een – gedragsbeïnvloedende – maatregel met het oog op vermindering van recidive en een veiliger samenleving. En als de bijzondere voorwaarde echt dat doel heeft, moet je mijns inziens de vraag stellen of de uitvoering ook op dat doel is gericht. Als het gaat om gedragsbeïnvloeding, moet je, lijkt mij, het hele traject zodanig inrichten dat deze gedragsbeïnvloeding ook mogelijk is. Dat is echter geenszins te verwachten, gezien het geheel ontbreken van een wetenschappelijke, gedragskundige basis onder dit harde optreden. Je zou kunnen zeggen, als deze basis ontbreekt, wat zou dan de basis voor het handelen moeten zijn: de onderbuik, de Haagse politieke verhoudingen, de media? Wie het weet mag het zeggen.

Het programma 'Justitiële Voorwaarden' bijvoorbeeld, is bedoeld om de bijzondere voorwaarde op de juiste wijze te positioneren. Dat de bijzondere voorwaarde serieus zou moeten worden genomen, lijkt mij terecht. Maar het is wel een eigenaardige beweging dat, wanneer een cliënt zich bijvoorbeeld twee keer niet aan zijn 'meldplicht' houdt, hij wordt vastgenomen en er een vordering tenuitvoerlegging moet komen.⁵ Een overtreding, de kont tegen de krib, je afzetten tegen de reclaseringswerker, is nu juist in bepaalde fasen een onderdeel van het begeleidings- en veranderingsproces en dat moet niet consequent worden afgestraft, maar professioneel bewerkt. Wanneer gedragsverandering in het kader van de bijzondere

- 3 Deze regeling maakte het mogelijk dat tbs-gestelden al na het uitzitten van een derde van de aan de tbs voorafgaande opgelegde gevangenisstraf aan hun behandeling konden beginnen; dat werd na een incident veranderd in een start met de behandeling na pas twee derde van de straftijd. Terwijl het evident is dat de behandeling het beste direct kan aanvangen nadat de maatregel is opgelegd.
- 4 De staatssecretaris meent dat tbs-gestelden het wel zullen nalaten om zich te onttrekken als ze weten wat het gevolg zal zijn. Maar stel je voor: een tbs-gestelde blijft een paar dagen langer weg van verlof dan afgesproken. Hij weet: als ik terugkom mag ik in elk geval een jaar de kliniek niet meer verlaten. Het lijkt mij dat de kans groot is dat deze patiënt besluit dan maar liever niet terug te gaan naar de kliniek, met alle (delict)risico's van dien. Misschien moet Teeven nog eens goed nadenken!
- 5 Gelukkig kan de rechter hier nog in alle onafhankelijkheid een wijs besluit nemen. Maar toch, het begeleidings-, veranderings- of toezichttraject is dan al onderbroken, terwijl juist continuïteit een belangrijke voorwaarde blijkt te zijn.

Jaap van Vliet

voorwaarde zo belangrijk is als wordt gesteld, moet de bejegening in dat kader ook een gedragskundige invulling krijgen. En die zit nu, ten onrechte, vooral gekoppeld aan de gedragsinterventie en niet aan het gehele traject waarvan de gedragsinterventie een onderdeel kan zijn. Verandering kan alleen maar plaatsvinden als er terugval mogelijk is. En aan de reclasseringswerker is het om professioneel, met behulp van de daarvoor ontwikkelde instrumenten, zoals RISc, in te schatten of de overtreding een risico vormt of niet en daarover een goed onderbouwd advies te geven aan het OM. Een standaardreactie, zoals nu ingevoerd gaat worden, past helemaal niet binnen een persoonsgerichte aanpak.

Het is mijns inziens heel belangrijk de wetenschappelijke basis van *What Works?* in het oog te houden, want het is een heel zinvol kader. Het heeft veel betekenis voor de reclassering, die hiermee een persoonsgerichte aanpak kan uitvoeren, die de mogelijkheid in zich heeft recidive terug te dringen. Maar dan moet je het kader ook wel gebruiken zoals het is bedoeld en dat is nu al lastig, maar na invoering van de wijzigingen waarover ik hier schrijf niet meer mogelijk. De uitgangspunten van *What Works?* zijn wetenschappelijke hypothesen en moeten derhalve per definitie worden verworpen, in elk individueel geval opnieuw. Gezien echter dat ze nu al in beleid zijn vastgelegd door de reclassering (zoals in het programma 'Redesign Toezicht') en door het ministerie van Justitie (in de productieafspraken en betalingsvoorwaarden), en nu ook nog eens in de komende gewijzigde wetgeving, hebben we te maken met 'gestolde wetenschap', die niet meer weerlegbaar is. Dit is vanuit wetenschappelijk oogpunt zeer bezwaarlijk, maar het is bovendien een garantie dat het bedoelde beleid om recidive terug te dringen niet zal gaan werken, misschien zelfs wel zal gaan leiden tot meer recidive en meer onveiligheid. De wetenschappelijke grondhouding, geïnteresseerdheid in hoe het echt werkt, wat de resultaten zullen zijn, ontbreekt mijns inziens echt nog te veel bij de reclassering en de overheid. Stel je voor dat de medische wetenschap was blijven stilstaan bij het eten van rauwkost als genezing bij kanker. Je hebt dan een kleine kans dat iemand om wat voor reden dan ook zou genezen, maar we weten ook dat de rest van de patiënten ziek zou blijven ofwel zieker zou worden. Rauwkost eten is nu eenmaal geen effectieve behandeling tegen kanker en artsen gaan steeds meer weten over wat een effectievere behandeling is. Als reclassering en andere partijen in justitieel verband blijven wij, in overdrachtelijke zin, tot in lengte van dagen rauwkost eten. En dat gaan we vermoedelijk niet overleven.